

ЕКУМЕНІЧНА Й ЕКЛЕЗИОЛОГІЧНА МИСЛЬ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

Розвиток богословської мислі Йосифа Сліпого

Будь-який дослідник богословської мислі Патріярха Йосифа знає, що його богословське знання, сформоване у Львові, Інсбруці та Римі було неосхоластичним, домінуючим серед богословів перших десятиліть двадцятого століття. В такому дусі писані його богословські праці і підручник догматики про Святі Тайни, і так він сприймав науку про Церкву до свого ув'язнення у 1945 р.

Вісімнадцятирічне ув'язнення і заслання, як це парадоксально не звучить, було для нього і часом глибокої застанови, переосмислення поглядів і вивчення духовости, богослов'я і розуміння Церкви на Сході, в якому він жив, страждав і яке він вивчав.

Ті, що знали о. Йосифа Сліпого до Другої Світової Війни і мали щастя дочекатися його визволення у 1963 р. підкреслювали як він змінився у поставі, ноші й настанові. В лютому 1963 р. перед Папою Іваном XXIII стояв справжній східний архиєрей, який пізнавши впродовж діянь та участі на Другому Ватиканському Соборі, почав представляти нову еклезиологію помісности Церков, що сьогодні кристалізується у ще невипрацюваній еклезиології сопричастя – *Ecclesiology Communionis*, яка може стати основою спільного богослов'я і розуміння Церкви для православних і католиків. Отож вивчення того питання і як це розумів Патріярх Йосиф є першечорговим для всіх екуменістів, а головно тих, що вивчають тепер шляхи до порозуміння і повернення до єдності між православною і католицькою Церквою.

Йосиф Сліпий добре знав також історію Церкви, головно своєї Української Церкви, він вивчав питання Унії та унійного богослов'я. Він цинив це богослов'я і старався поставити на тривкі основи. Йосиф Сліпий мав великого учителя, Митрополита Андрея Шептицького, який також ріс та дозрівав з часом, а згодом став, за словами Ів Конгара, одним з найвідоміших екуменістів першої половини двадцятого століття¹,

¹ Див. *Yves Congar, Ökumenische Bewegung - Theologische Stellungnahme und Haltung der katholischen Kirche* – in *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1962, vol. 7, p. 1134-35, де читаємо: "...In der katholischen Kirche wächst von Jahr zu Jahr ein sehr tiefes christliches Interesse gegenüber den anderen und gegenüber der Einheit, gestützt durch eine qualitativ sehr gute Information, eine Bewegung die zugleich durch das Gebet, durch persönliche Kontakte mit den getrennten Brüdern, durch Suche nach einer Erneuerung von den Quellen her (Schrift, Liturgie, Patristik), durch beständige Kleinarbeit kleiner Gruppen, vor allem von Theologen, und schließlich durch das Empfinden für die Notlage in der Mission getragen wird. Gott schenkte seiner Kirche immer Männer, die um die Sache der Einheit bekümmert waren: A. Szepticky, F. Portal, Kard. D. Mercier, L. Beauduin, P. Couturier. Die Arbeit für die Einheit ging immer über den offiziellen Rahmen der ökumenischen Bewegung im strengen Sinn hinaus. Es gab immer inoffizielle Kontakte und Dialoge. Aber in fortschreitendem Maß wurden diese fundamentale Bewegung, diese vielfältigen Privatinitiativen positiv in der Kirche verankert".

хоча в тому часі термін *єкуменізм* – *єкуменічний* мало вживався серед католицьких богословів.

Видавалося, що Сліпий наче стояв у тіні Шептицького в єкуменічних питаннях, як це писав Ярослав Пелікан². Одначе, коли він прибув до Риму у 1963 р. у його словах до Папи Івана XXIII відчувалося настанову примирення між Східною та Західною Церквами. Глибоке знання унійного питання привело його до висновку, що обидві сторони (Схід та Захід) мають взяти на свої плечі історичну відповідальність за поділ християнства.³ Не бракувало в цій настанові критичності до Римо-католицького єкуменізму, “який хоче дійти до єдності, але не хоче вести діалогу”.⁴ Сліпий покликувався на Папу Івана XXIII як на мужа з “героїчною смиренністю”, що оскаржив Захід за розкол (схизму) між Сходом та Заходом. “Вина за роз’єднання спочиває на наших плечах”.⁵ Щоб змінити цю ситуацію, згідно з Папою Іваном XXIII, “потрібно вести з ними діалог” замість засуджувати їх і відштовхувати їх від себе.⁶

Ось нове відношення і настанова Йосифа Сліпого після прибуття з неволі до Риму. Єкуменізм – праця для єдності Церков, як у його попередника Шептицького, стає рушійною силою його життя як священника і архиєрея.

Хоча академічна формація Сліпого була схоластичною, проте єкуменічне, чи як тоді звали, унійне питання його постійно цікавило.

Студіюючи ще у Римі в Григоріянському Університеті, у 1922 р. він їде до Велеграду і пише статтю *На Велеграді* (6-9 серпня 1922 р.) в місячнику для духовенства *Нива*⁷.

Коли видавництво УКУ почало видавати *Твори* Патріярха Йосифа, Блаженніший поручив і дуже на тому настоював, щоб *Введення* написав о. Іван Гриньох, особа, яка

² Див. Jaroslav Pelikan, *Confessor between East and West – A Portait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj. Grand Rapids, Michigan, 1989, p. 53*, пише: “I have been studying the problem of union for forty years,” Josyf Slipyj declared in 1974; and he would go on studying it for ten years more. He had a thorough grasp of the problem in its historical dimension; but he knew it existentially as well, for he saw his years of imprisonment as a “suffering for the cause of the unity of the church” between East and West. His study had convinced him that both sides had to accept their share of the historic responsibility for the division of Christendom. When he arrived in Rome from Moscow in 1963, the first words of Pope John XXIII to him were a commitment to reconciliation between the Eastern and Western churches, together with a criticism of any Roman catholic ecumenism that “wants to achieve unity, but does not want to hold dialogue.” He quoted Pope John as having, with “heroic humility”, blamed the East-West schism on the West: “The guilt for the separation rests upon our shoulders.” To change that situation, according to Pope John, “it is necessary to have a dialogue with them,” instead of condemning them and withdrawing from them.”

³ Див. *Твори Патріярха Йосифа*. Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи, 16 томів, Рим, 1968-2001. Відтепер: *Твори*: 13 : с. 268.

⁴ *Твори*: 13: с. 298.

⁵ Див. Йосиф Сліпий до Lucca Di Schiena, 24.viii.193. *Archivium Patriarchale Sanctae Sophiae*. УКУ, Рим, 29: с. 120.

⁶ *Твори*: 13: с. 215.

⁷ Див. *На Велеграді*, *Нива* № 10 і 11-12, 1922. Цитовано за *Творами*: 5: 69-87.

може найбільше вникала у нововитворене еклезіологічне мислення Йосифа Сліпого. Отець Гриньох все вірно виконував і наче роз'яснював читачеві, які думки жевріють у Йосифа Сліпого і старався викласти на письмі висновки зі всього переосмисленого. Це саме стало початком новозачатої еклезіології помісних Церков во главі з Римським Архиєреєм – першим зі всіх єпископів, еклезіології сопричастя, яку саме тепер у наші дні треба молодому поколінню вивчати, висловити, оформити і спільно з іншими християнськими Церквами проголосити як науку Вселенської Церкви. Цей великий екуменічний виклик стоїть тепер перед нами і все, що сталося останніми днями після зречення Папи Венедикта XVI від петрового служіння, є доказом того, що з того питання слід шукати нове розуміння Церкви як спільноти (сопричастя) Церков з різномірністю обрядів, порядку і дисципліни, основаних на переданні і традиції у спільності з Єпископом Риму. Це передчував Йосиф Сліпий вже у 1922 р., цей погляд дозрівав у 1930-40-их роках і йому більше ділом, аніж у письмовій формі, давав свій вислів Йосиф Сліпий вже як Глава Церкви і Патріярх та лишив нам у спадщину до виконання у своєму *Заповіті*. З цієї причини я багато разів буду покликуватися і цитувати думки та висновки о. Гриньоха, бо в ньому у своїх первістках, представлена нова еклезіологічна думка Патріярха Йосифа та її екуменічні наслідки.

Унійні З'їзди

Велеградські Конгреси

У *Введенні* до п'ятого тому творів Патріярха Йосифа о. Іван Гриньох старається глибоко вникнути у думки молодого (йому тоді було лише 30 років!) о. Сліпого.

На Велеграді, як зауважує Автор, панувала дружня атмосфера та 'мирне, ідеальне співжиття обох обрядів...'. Вже одне таке коротке ствердження говорить більше і правдивіше, ніж те, що вичитується у святочних деклараціях про обрядову рівність у Вселенській Церкві, бо в цьому ствердженні віддзеркалюється жалюгідна історична дійсність: В першому чвертьстолітті нашого століття міжобрядові взаємини в Церкві були далеко не ідеальні. Східно-християнські обряди часто знецінювано. Треба було їхати в оцей тихий кирило-методіївський куточок землі, на Велеград, щоб пережити, як 'мирно й ідеально' співживуть обряди в єдиній Христовій Церкві. Глибоко ще закорінений псевдо-католицький уніформізм тримав у своєму полоні в невіжестві широкі шари віруючого Божого люду. Оскільки важче приходилося боротися проти віками нашарованих і на вістря ножа поставлених суперечностей богословського і догматичного характеру, щоб могли започаткувати мирний діалог, коли в обрядових питаннях натраплялося на стільки упереджень.⁸

Велеград, цей духовний твір Митрополита Андрея Шептицького, подвижника церковного з'єдинення, і невеликого гурту його однодумців, мав промощувати шлях

⁸ *Твори*: 5, Введення, с. 14.

до християнського замирення. Він не тільки досліджував і кидав нове світло на питання церковної єдності в багатовидному вияві церковного життя. Велеград мав змінити психіку і мислення роз'єднаного християнського світу.

Учасників Велеградських Конгресів, зокрема ж тих, які відважно осмислювали ідею християнського з'єдинення, можна сміливо зарахувати до ідейних предтеч II Ватиканського Собору, а вартість статтей Автора про Велеградські Конгреси є в тому, що в них не тільки у формі записів передається думки всіх референтів та дискутантів, але і в тому, що Автор вплітає в цей запис свої власні спостереження і зауваги: В цей спосіб отримуємо повний образ обговорюваних на конгресах питань разом з їх критичною оцінкою, поданою Автором. Очевидно, доповідей і дискусій на Велеградських Конгресах годі сьогодні оцінювати з позицій сучасної богословської критики, бо дещо, що тоді ставилося у формі сміливих на цей час гіпотез чи проєкцій розв'язок, сьогодні вже здобуло право громадянства і сприймається як неоспорювана ніким правда. Та не слід забувати, що Велеградські Конгреси відбувалися, бодай у своїх початках, в періоді, на якому була глибоко вирита печать I Ватиканського Собору і довгих попередніх століть, сповнених богословськими й догматичними спорами, при чому головні акценти в екуменічному діялозі лежали на приматі і непомильності Римських Архиєреїв. Якщо ж мова про методичне трактування богословсько-догматичних проблем, то традиційна схолястична метода була в тому часі домінуючою. З психологічної точки зору бачення атмосфера між християнами була ще наладована гострими полеміками часів XIX і початку XX-ого століття. Перещеплена на Церкву ідея абсолютної монархії і перенаголошення в ній римського юридичного принципу у відношенні до природи Церкви були в цьому часі сутніми елементами західного богословського мислення.⁹

Велеградські Конгреси, на яких Йосиф Сліпий у дальші роки брав активну участь аж до початку Другої Світової Війни, стали великим чинником у визріванні нового бачення Церкви у Патріярха Йосифа. Разом з тим зауважуємо, що вивчення богослов'я християнського Сходу стає у нього завжди більш важливим, а то і пріоритетним.

На тих конгресах, крім Митрополита Андрея і о. Йосифа Сліпого, провідну роль відігравали такі наші владика і богослови: Йосиф Боцян, Миколай Чарнецький, Йосафат Коциловський, Андрій Іщак та інші. З іноземних богословів вистане згадати імена як Martin Jugie, Franc Grivec, Prinz Maximilian von Sachsen, Maurizio Cordillo, Frantisek Dvornik, Dom Lambert Beauduin, Alphone Raes, та інші. Всі ці люди, взяті разом, були предтечами сучасного екуменізму католицької Церкви, який так розвивається після Другого Ватиканського Собору з тією різницею, що в католицьких кругах тоді цю працю звали 'уніоністичною' – термін, який сьогодні став непопулярним і заступають його назвою 'екуменізм – екуменічний'. Суть, однак, ця сама, бо згодом ці люди стояли з неабиякою силою за цими новими

⁹ Твори: 5, Введення, с. 14-16.

позиціями, а дехто з них страдав чи не найбільше від католицьких властей, коли рівночасно знаходили розуміння, а то і співчуття у православному світі.

о. Гриньох правильно підкреслює, що:

Центральним питанням, що золотою ниткою проходить крізь усі писання Верховного Архієпископа в першій частині цього тому, під назвою *Конгреси і З'їзди*, є церковне з'єдинення, його догматичні, екуменічні, психологічні, соціологічні та історичні аспекти, його труднощі і майбутні перспективи. Це є і сьогодні одне з дуже актуальних питань, відоме під назвою екуменічного руху.

І саме тут Українська Церква почала на міжнародніх зустрічах забирати слово через своїх видніших представників, причинюючися до поглиблення та всебічного висвітлення екуменічного питання та маніфестуючи тим свою зрілість, підметність та апостольську ревність.¹⁰

Питання візантинізму

На четвертій унійній конференції у Пинську (7-9 вересня 1933 р.) Йосиф Сліпий розправляє з питанням *Візантинізм як форма культури*.¹¹ Ось що пише о. Гриньох про цей виступ – статтю Йосифа Сліпого:

“Візантинізм”. Поняття дуже спірне, часто, зокрема дослідниками історії та культури, що вирости на почві західної латинської культури, не правильно оцінене, а то і знецінене культурно-історичне явище... Хоч сама праця має характер студії церковно-культурної проблематики географічно замкненого простору давньої Візантійської імперії IX-XV століття, то вона переплетена цікавими філософічними й богословськими рефлексіями. У праці відмічено всевітній, багатогранний, вселенський характер Христової Церкви, її, так би мовити, універсалізм і трансцендентність, отже питання вічно живі аж до наших часів, питання, які сьогодні у соборовій і післясоборовій дійсності все більше усвідомлюються.¹²

У тому часі коли Йосиф Сліпий писав цю статтю, поняття ‘візантинізм’ було широко дискутоване, передусім серед духовенства Західної України. Єпископ Станиславівський, владика Григорій Хомишин опублікував свій пастирський лист у 1931 р. *Про Візантинізм*,¹³ в якому він практично засуджував всі візантійські впливи у католицькій Церкві. Сліпий був більш об'єктивним і престаляє певну візію-проекцію в майбутне. Гриньох ось що підкреслює:

¹⁰ *Твори*: 5, Введення, с. 8.

¹¹ *Твори*: 2, с. 101-124.

¹² *Твори*: 2, Введення, с. 12.

¹³ Див. Пастирський Лист Єпископа Григорія Хомишина, Єпископа Станиславівського до Духовенства Станиславівської Єпархії *Про Візантинізм*. Станиславів 1931.

Якраз з цього становища вселенськості та багатогранності Кир Йосиф дає свою оцінку візантинізму, як духово-культурного феномену й чинника в Христовій Церкві. Він не закриває тих поглядів, які були панівні на Заході, де візантинізм вважалося чимсь ворожим, деструктивним, нищівним і нетворчим, що доводив до занепаду основ етики, моралі, віри й духової культури. На підставі глибоких студій цього феномену, підтверджених серйозними дослідниками, як Успенський, Крумбахер, Айбл, Ергард, Автор справляє цю негативну оцінку і вказує на його цінні й творчі елементи.¹⁴

Культура для Сліпого – це “твір людського духа”. Він вказує як складові чинники візантинізму створили поняття як римська державна організація; як грецька, найбільш вироблена тоді, мова стала найвищим чинником освіченого суспільства і цивілізованого світу; як багаті духовні орієнтальні елементи творили весь духовний скарб тодішнього християнства. У висліді цих діючих і живих чинників росли мистецтво, література, наука, оформлювався християнський світогляд та виявлявся незвичайний, подиву гідний, духово-культурний візантійський активізм. “Чим був Рим для Заходу і германців, тим чим Візантія була для Сходу і Славян”¹⁵ пише Сліпий. Щобільше, “однобічний є погляд, що животворність Католицької Церкви проявилася тільки в західній культурі”.¹⁶ Кир Йосиф з особливою переконливістю наголошує, що “і без римської культури християнство могло завоювати світ... чим більше форм і культур, тим кращий і повніший вияв ділань Церкви”.¹⁷ А коли говорити про Київську Русь, то “візантійська культура усунула поганство, зуніфікувала Київську державу та зорганізувала поодинокі племена, а передусім велику роль відіграла Церква на чолі з митрополитом”.¹⁸ Гриньох правильно відмічує, що:

Як бачимо, Кир Йосиф промощував шлях для справедливішої оцінки культурного історичного феномену, оцінки так важливої для розуміння характеру Вселенської Церкви. Через апологію духових надбань християнського Сходу Автор вказує на візантинізм, як важливий чинник в сьогоднішньому екуменічному русі. Коли до цього додати, що візантійська культура вміла втягнути в себе, розвинути і зберегти багатющі елементи Орієнту, отже, тієї духовости, в якій людина являється частинкою великої космічної цілості на шляху до Бога, тоді зрозуміємо вартість цієї, нехай і невеликої розміром, але багатой в ідеї праці також для теперішньої модерної людини. Це цінна праця так з погляду історіософії, як і з уваги на свою актуальність.¹⁹

¹⁴ Твори: 2, Введення, с. 12-14.

¹⁵ Твори: 2, с. 121.

¹⁶ Твори: 2, с. 123

¹⁷ Твори: 2, с. 123.

¹⁸ Твори: 2, с. 122.

¹⁹ Твори: 2, Введення, с. 14.

Петроградський Синод 1917 р.

Все ж, на мою думку, найважливішою працею еклезіологічно-канонічного і екуменічного характеру о. Йосифа Сліпого, написаною перед Другою Світовою Війною є *Петроградський Синод 1917 р.*, яка була надрукована у *Богословії*, т. 9, № 4 1931-ого року.²⁰

Цікаво, що коли ця стаття була опублікована, небагато людей надавало їй окремої особливої ваги, а властиво саме вона є першочерговим джерелом про те, як родилася помісна Церква в лоні вселенської й католицької Церкви.

о. Гриньох так аналізує цю подію:

Галицький Митрополит, переємник історичних і канонічно-правних традицій Київсько-Галицької Митрополії, скликає Синод малого церковного стада. В Синоді бере участь вісім російських католицьких священників греко-східного обряду; вони враз із Митрополитом творять цей перший Синод, який проголошує неначе конституцію нової помісної Церкви. Конституція складається із шістдесят вісім постанов, щось на зразок давніх Апостольських правил. Ці постанови творять правну базу для Помісної Російської Церкви, яка устами Синоду заявляє: "Віруємо і ісповідуємо, що Вселенський Архиєрей, папа древнього Риму, є видимий Глава Церкви і Намісник Христа, Пастир й Учитель всіх християн".²¹

Митрополит Андрей творить прецедент у найновішій історії Церкви. Новопостала Церква опрацьовує свою конституцію (устав) згідно з традиціями Східних Церков. Він благословить цю новостворену помісну Церкву і надає їй канонічної сили для управління свого церковного життя. На її чолі дочасно став, назначений Митрополитом і затверджений Синодом, екзарх з гідністю протопресвітера і з властю єпископа, якому підпорядковано на підставі постанов Синоду всі єпархії в Росії.

Стаття Сліпого, без сумніву, має особливе історичне, еклезіологічне, екуменічне та пасторальне значення. Саме через 31 рік після її написання Другий Ватиканський Собор почав наради з обговорення природи та ієрархічної структури Церкви.

В еклезіологічній проблематиці, яка вже на [II Ватиканському] Соборі і після Собору ворушила уми Отців Собору та богословів, і над якою сьогодні ще працюють богослови, зарисувалися у свідомості поняття, які потребують глибокого висвітлення і доповнення. До тих понять належать – примат і колегіальність, єдність і багатовидність, вселенськість і помісність, соборне і синодальне управління в Церкві, обрядове багатство і рівність обрядів у Вселенській Церкві, а далі – питання церковного права, церковних постів, апостольства мирян, праці і життя

²⁰ *Твори*: 3: с. 75-83.

²¹ *Твори*: Введення с. 3, 14.

священиків і мирян, значення Святого Письма, Літургія, її місце і символіка, її соціальний елемент і т. д. Читаючи аналізу Петроградського Синоду, подану Автором, мимохіть вдаряє в вічі спорідненість проблематики Синоду з проблематикою, яка сьогодні зарисувалася у Христовій Церкві, і над якою застановлявся та і частинно вказував на шляхи розв'язок Вселенський Собор Ватиканський II.

Якщо дивитися на документ Петроградського Синоду і на аналітичну працю о. Йосифа Сліпого з екуменічного аспекту, то треба признати, що і документ і праця мають дуже актуальне значення для всіх тих, хто сьогодні працює на т. зв. екуменічному полі, бо сам Синод не був нічим іншим, як плодом невсипущої, спертої на великому досвіді довголітньої праці для з'єднання християн, якої ідейним надхненником і реалізатором був Митрополит Андрей...

Для нас, українських християн, важливо відмітити факт, що на цьому Синоді Російської Церкви канонічно-правно визначено територіяльний засяг діяння тієї Церкви, яке простягалось виключно на російські, а не на українські чи білоруські єпархії. Не слід при цьому забувати, що Синод відбувся за благословенням і на підставі повновластей Римського Архиєрея, що їх він передав Митрополитові Андреєві. Цього історичного і правового акту не можна викреслити зі сторінок історії християнства у Східній Європі.²²

Мушу визнати, що ця праця й інтерпретація, яку до неї дав о. Іван Гриньох 42 роки тому є надзвичайно актуальною по сьогоднішній день. Від 2005 року я є членом Спільної Міжнародної Комісії для Богословського Діялогу між Католицькою Церквою і Православною Церквою, і саме цими питаннями ми займаємося з нашими православними колегами. Відомо, що в Равенні 13 жовтня 2007 р. ми прийняли документ під наголовком *Еклезіологічні й канонічні наслідки таїнственої природи Церкви – Церковне сопрічастя, соборність і авторитет*. Вже після Равенни Комісія приступила до вивчення вагомого питання *Роль Єпископа Риму у першому тисячолітті*. Як тільки ми завершимо перше тисячоліття, приступимо до другого. Ми не є на легкому шляху і побачимо як справи розвинуться упродовж понтифікату новообраного папи Франциска I. Одне можу сказати, що я завжди звертав увагу членів Комісії саме на Петроградський Синод з 1917 р.

Думаю, що варто закінчити цю частину присвячену Петроградському Синоду 1917 р. словами о. Гриньоха:

Постанова Петроградського Синоду про шлях до з'єднання тим важна, що над нею варто призадуматися усім тим, хто сьогодні працює у сучасному екуменічному русі. Нікому не слід забувати, що цей шлях позначається святістю, апостольською ревністю і ісповідництвом (а я додав би ще *смирненістю-покрою* – ІД), а все те має

²² Твори: 3: Введення, с. 16.

бути навіяне духом пастирської любови, як про це говориться в 43-ій точці Постанов.²³

Унійний З'їзд у Львові 1936 р.

Велич і далекоглядність Митрополита Андрея Шептицького тут наскрізь видима і Йосиф Сліпий багато і скоро від нього навчився. Його бажанням було зорганізувати у Львові такий же самий конгрес як у Велеграді чи в Пинську, а нагодою до того стала 300-та річниця смерті Митрополита Йосифа Вельямина Рутського (1613-1637). З благословення Митрополита Андрея Ректор Львівської Богословської Академії зорганізував такий конгрес у приміщеннях тієї ж академії у Львові в днях 22-25 грудня 1936.²⁴

В порозумінні з Митрополитом Андреем Йосиф Сліпий використав нагоду цього з'їзду, щоб викласти екуменічну (унійну) програму для Української Церкви. Ця Церква, знаходячись між Сходом і Заходом, з впливами візантійської та римської культури, має особливий виклик працювати для сопрачастя (спільности) Церков. Однак заки вона візьметься до цього, вона має жити і діяти згідно з тими правами, що і всі Церкви християнського Сходу.

Резолюції цього з'їзду чітко вказують, що вірні Української Греко-Католицької Церкви мають скріпити в собі свідомість, що належать до християнського Сходу, що завданням духовенства є працювати на унійно-екуменічній ниві, а до того слід підготуватися солідною формацією і студіями.

Коли мова про митрополита Рутського, резолюції 1-4 надзвичайно вагомі ще й тим, що вони стануть дороговказом для Сліпого, коли він невдовзі стане Главою цієї Церкви.

I. Греко-католицька Церква має старанно плекати в собі свідомість, що є східньою Церквою у єдності з Апостольським Престолом, та берегти східню традицію. Вона має стати для незаєдинених східніх Церков зразком, що притягає до себе й показує шлях до розквіту та повноти благодатей Святого Духа.

II. Католицизм східнього обряду найкраще підходив для духовности українського народу в минулому і є у силі в майбутньому двигнути цілий український нарід із релігійно-моральної руїни після сучасного безбожницького лихоліття на Україні.

²³ Твори: 3: Введення, с. 16.

²⁴ Див. о. Володимир Кучабський, Перший Унійний З'їзд у Львові, у Богословія, т. XV, кн. 1, Львів 1937, с. 35-44.

III. Східний характер українського католицизму в ділянці устрою, обряду й церковної дисципліни повинен спиратися на староукраїнських традиціях, зокрема з часів героїської доби Митрополита Рутського.

IV. Всі ідеї Митрополита Рутського, отже й ідея Київського Патріархату, є і нині корисні для розвитку українського католицизму і запорукою його розвитку.²⁵

Хотів би я підкреслити, що всі постанови-резолуції цього З'їзду є для нас сьогодні наскрізь актуальними і важкими, і добре було б щоб ми з ними ознайомилися. Однак варто вже на цьому місці сказати, що ті, хто знав Сліпого і його працю та богословську думку у 1960-их та 1970-их роках, можуть лише ствердити, що вже у 1930-их роках він мав свою чітко вироблену візію щодо Київського патріарха, вислів чого він дав у цій резолюції.

Створення чотирьох екзархатів

1939-ий рік був переломовим в історії людства. Обернулася картка історії – писав Митрополит Андрей...²⁶ 1-ого вересня 1939 р. почалася Друга Світова Війна. Німецькі війська завоювали Польщу. 17-ого вересня 1939 советські війська зайняли Західну Україну, а 22 грудня 1939 р. Митрополит Андрей Шептицький висвячує о. Йосифа Сліпого на архієпископа-коад'ютора Львівського з правом наступства. Починається важкий шлях служіння новапоставленого владики.

Чомусь один важний епізод з життя Йосифа Сліпого є ще недостатньо вивчений істориками, а саме його назначення Митрополитом Андреем екзархом Східної (Великої) України 9 жовтня 1939. Митрополит Андрей, на основі повновластей, наданих йому папою Пієм X і затверджених папою Венедиктом XV, крім Йосифа Сліпого, назначує ще владику Миколая Чарнецького екзархом Волині, Підляшшя і Холмщини, о. Климента Шептицького екзархом Росії й Сибіру, а рік пізніше, 17 вересня 1940 р., о. Антонія Неманцевіча, Т.І., екзархом Білорусі.

По нинішній день існує лише одна обширніша праця на цю тему, покійного владики Івана Хоми, а саме: *Собори Екзархів у Львові 1940-1941.*²⁷

Щобільше, ще не знайшовся жоден дослідник, що переклав би з латинської на українську, чи інші мови *Сто Декретів Собору Екзархів з 18-19 вересня 1940 р. у Львові.*²⁸ А вони були такими важкими для екуменічної праці на території колишнього ССРСР. Очевидно, ці декрети – постанови – це не виключно праця Йосифа

²⁵ о. Володимир Кучабський, Перший Унійний Зїзд у Львові, у *Богословія*, т. XV, кн. 1, Львів 1937, с. 42-43.

²⁶ о. Іван Гриньох, Слуга Божий Андрей – Благовісник Єдності. Мюнхен, 1961, с. 74.

²⁷ о. Іван Хома, Собори Екзархів у Львові 1940-1941, у *Богословія*, т. 44, кн. 1-4, Рим 1980, с. 131-180.

²⁸ о. Іван Хома, Собори Екзархів у Львові 1940-1941, у *Богословія*, т. 44, кн. 1-4, Рим 1980, с. 155-164.

Сліпого. Напевно всі екзархи спільно їх творили і писали. І можемо сказати, що вони становлять своєрідну і особливу *Велику Хартію* задокументовану їхнім *Протос-ом*, митрополитом Андреем Шептицьким, для дальшого життя екзархів, які вони засвідчили як ісповідники віри. Ці декрети стали екуменічним викликом для них усіх впродовж всього їхнього життя на землях тодішнього Советського Союзу.

Я зачитую лише в уривках два декрети, 5-ий і 15-ий, які відзеркалюють екуменічну настанову екзархів.

(Декрет 5): Головним завданням екзархів полягає у підготовці (підготовленню) майбутньої праці для унії Церков на їхній території. Навіть якщо видаватиметься, що така підготовка є більш теоретична ніж практична, вони не сміють нею нехтувати. Насамперед вони повинні гарячими і покірними молитвами виблагати з небес, щоб багато людей, святих і сповнених апостольським духом, були покликані до праці на землях екзархатів, які Христос Господь бажає, щоб вони сповнили...

(Декрет 15): Канони Кодексу Канонічного Права і всі декрети, якими керується дисципліна й адміністрація Латинської Церкви, не зобов'язують екзархати, хіба певний закон відноситься до Східної Церкви згідно з волею Найвищого законодавця...²⁹

Йосиф Сліпий на волі

Серед таких обставин був арештований Йосиф Сліпий 11 квітня 1945 р. у Львові, і від цього дня йому ніколи не довелося безпосередньо управляти своєю архієпархією. Його визволив, завдяки старанням Папи Івана XXIII і президента США, Джон Ф. Кеннеді, Генеральний Секретар КП СРСР Никита С. Хрущов у 1963-ому році. Вісімнадцятилітнє ув'язнення і позбавлення основних людських прав не було середовищем, в якому Сліпий міг дати вислів своїй еклезіологічній чи екуменічній мислі. Однак, вийшовши на волю, він, на прохання свого щедрого приятеля о. Веренфріда ван Страатена поставити свої думки на письмі, заговорив про Екуменізм Мучеників.

Коли ми застановляємося над місцем і значенням Української Католицької Церкви у лоні Вселенської Церкви, треба нам говорити про воз'єднання всіх християн. Єдність у Христі мусить бути знову встановлена і глибоку рану роз'єднання у Містичному Тілі треба гоїти. Другий Ватиканський Собор дає нам це за завдання. У Східній Європі над цим завданням працювали вже століттями, від часів Берестейської Унії починаючи.

Сьогодні ведеться з чималим завзяттям так званий екуменічний діалог, але, на жаль, він обмежується до вузького кола вищого духовенства і знатоків. На Заході нарід лиш малувато, а в Советському Союзі зовсім не є причетний

²⁹ о. Іван Хома, Собори Екзархів у Львові 1940-1941, у *Богословія*, т. 44, кн. 1-4, Рим 1980, с. 156 і 157.

у ньому. Але і в Советському Союзі через спільно несений хрест переслідування, виріс справжній екуменізм, який через глибокосяжне ісповідування віри і купіль у крові мучеників, сягає до найглибших начал Євангелія: шукати Божого, а не людського. Бо католики, православні, баптисти й інші віроісповідання однаково терплять Христа ради. Це терпіння робить їх у подібний спосіб дітьми Божими і дітьми Христової Церкви. Це є здобуток неоціненої вартости. Модерні екуменісти добре поступили б, якби цей стан речей не губили з очей. – Він бачив як у терпіннях, головно переслідуваннях християни єдналися, усвідомлювали, що вони передусім терплять Христа ради, а не задля своєї конфесійної приналежности.³⁰

Пригадаймо собі скільки надій ми покладали саме на цей екуменізм мучеників. Про нього голосно заговорив і папа Іван-Павло II під час свого візиту в Україні у 2001 р., згадуючи в особливий спосіб постать Йосифа Сліпого.

Під час Другого Ватиканського Собору Йосиф Сліпий побачив скільки змінилося в Церкві та у розвитку богословської мислі від часу свого ув'язнення. Він усвідомив собі, що колегіяльність єпископів є основною ознакою структури Церкви. Він зрозумів настанову Церкви з екуменічного питання. Він також вів діалог навіть з нелегкими співрозмовниками як Митрополитом Ленінградським Никодимом (†1978 р.) чи з грецькими православними богословами. Одначе, він не міг прийняти до відома факту, що дехто з так званих екуменістів заради діалогу з Російською Православною Церквою вважали східних католиків перепоною для екуменізму, а то навіть були готовими ними пожертвувати задля добрих взаємин з православ'ям. Екуменізм – це служіння правді, що має бути основане на справедливості й любові. Сліпий це дуже чітко говорив папі Павлові VI, кардиналові Августиніві Беа і кардиналові Іванові Віллебрандсові. Згодом він це повторяв і папі Іванові-Павлові II, що діалог любови повинен продовжуватися, але не коштом східних католицьких Церков.

Сліпий старався довести українцям – православним і греко-католикам, що порозуміння є можливим. Підчас своїх перших відвідин української діаспори в Канаді й США у 1968 р. він поїхав до South Bound Brook, New Jersey, щоб відвідати митрополита УАПЦ Івана Теодоровича і тоді ще архієпископа Мстислава Скрипника. Він тоді вселюдно заявив: “Ми такі православні, як ви католики”, вислів, який ми часто повторяємо після 45 років.

Послання Про Поєднання в Христі

³⁰ Див. *Церква Мучеників – Kirche in Not / Ostpriesterhilfe*, № 2, Königstein, Березень 1981, 14.

Одначе, 3-ого червня 1976 р. Сліпий написав своє, хоч коротке, та найбільш екуменічне послання *Про Поєднання в Христі*.³¹ Воно для нас залишилося як особливе напуття. Тому я цитуватиму його обширно.

Кожний віруючий в Бога і свідомий своєї національності українець, дивлячись на нинішнє важке положення українського народу в Україні і на поселеннях, мимоволі проймається жахом за майбутнє його існування і розвій. Переслідування і гніт релігії — Церкви в Україні та розбиття, свари і незгоди поза рідним краєм — оце ті причини, які примушують кожного чесного українця призадуматися над собою...

... Кожна людина, яких би поглядів вона не була і як не задивлялася б на нинішнє релігійне й державне положення, чи українець чи чужинець, мусить признати, що найсильнішим чинником в діянні й творчості народу є релігія — віра в Бога. Навіть і атеїсти-безбожники видять і переконуються наглядно, що то неможлива річ викоринити нині віру в Бога з душі людини, навіть при найсильніших і найбільш всебічних засобах і середниках матеріальної і фізичної державної сили. І якщо так, то треба звернути наше бачне око на цей найважливіший момент в житті людини, народу й держави.

Отож, ввиду того, виринає питання, як мається справа з релігією і вірою в Бога в українському народі? На жаль, ось в тому корінь лиха. Бо релігія повинна бути тим найсильнішим мотором думання і діяння в українському, так розбитому і роз'єднаному, народі. Є в нас Католицька і Православна Церкви, євангельські громади й розбиті різні релігійні групи, і всі вони караються за Христа і Христову віру. На превеликий жаль вони себе поборюють і тому не в силі об'єднати український нарід та перейти в протинаступ проти злих сил світу...

... Тому за усиленною спонукою українських віруючих людей, звертаємося оцим, український народе, до тебе, щоб ти розпочав своє уздоровлення від кореня своєї духовності, від своєї безсмертної душі і її потреб!

Всі одиниці, які приймають віру в Бога і Христа, мусять признати, що Христос — Богочоловік установив одне стадо, одну Церкву і одного пастиря, і за цю єдність гаряче молився на Тайній Вечері: «Отче Святий, заради імені Твого, бережи їх, тих, що їх Ти мені передав, щоб були одно, як ми!» (Ів 17,11), «щоб і вони були в нас об'єднані» (Ів 17,21), «щоб вони були звершені в єдності» (Ів 17,23).

Найчисленніші Церкви в нас є Православна й Католицька, і, безсторонно кажучи, нема між нами суттєвої догматичної різниці, як це показують теологічні студії і свідчить історія. Правду кажучи, розлам і поділ є піддержувані тільки ззовні, від тих, які знають, що тим ослаблюють український народ і Церкву. Світлим моментом в нашій історії було

³¹ Див. о. Іван Гриньох, Послання Патріярха Йосифа *Про Поєднання в Христі*, у *Богословія*, т. 41, кн. 1-4, Рим 1977, с. 7-72, який повністю цитує послання і дає відповідний коментар.

порозуміння на тлі патріархату між обома Церквами за митрополита Петра Могили і Йосифа Велямина Рутського.

На жаль, їх висока ідея згоди не здійснилася. Вже передше їздив св. Йосафат до Києва і в Печерській лаврі виказував, що наша традиція (літургичні книги й хроніки) стоїть на основах єдності Христової Церкви... З другого боку поляки й інші сусіди хотіли златинцити й сполонізувати українців католиків для своїх політичних цілей. І тому треба собі здати справу з такого стану і мати на увазі свою Церкву і своє добро, та не бути мотовилом в чужих, ворожих руках, що нам мотають вони й снують пряжу на свою одержу. І треба признати, що такі великі кроки зближення й порозуміння в новіших часах були вже зроблені за Сл. Б. Митрополита Андрея Шептицького. Так само й тепер відбулася сердечна зустріч при великому здвизі православних у Банд Бруку з митрополитом Йоаном Тео-доровичем. Там впали тоді великі слова: Ми такі православні, як ви католики! Це правда, і совісні студії виказують, що нема догматичних чи обрядових різниць. Нам треба всім стати на *київській прадідній* традиції, а не підлягати російській синодальщині й тим подібним впливам...

... Яка могутня була наша держава за часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого! Бо була в нас тоді одна віра і одна Церква, яка лучила духовно весь нарід, скріплювала усе державне життя і створювала свою культуру!

Чи не можна б цієї об'єднуючої акції обох Церков почати від узгіднення перекладів Святої Літургії і наших Богослужб, щоб молитися «одними устами і єдиним серцем»? А знову таке зближення з іншими християнськими згромадженнями треба розпочати від читання того самого Святого Письма, перекладеного з оригіналу. Очевидно, це зближення мусить відбуватися зі зрозумінням, поволі і поступенно. Здаймо собі раз справу, скільки хитрості вживають наші вороги, щоб піддержати розлам і роз'єднання між нашими Церквами. Будьмо собою! Дивімося на своє власне духовне добро, на спасіння наших душ — і тоді буде між нами єдність, в першу чергу на церковному полі, а опісля на національному й державному! Треба добро Церкви й народу ставити вище своєї марної особистої амбіції і своїх особистих чи гуртових користей!

Це дуже відрадний об'яв, що це починають розуміти й відчувати всі віруючі України різних релігійних груп, що об'єднавшись в одну помісну українську Церкву під проводом патріарха, станемо твердиною, об яку будуть розбиватися всі ворожі удари, так релігійні, як і політичні.

Перед нами свято Зіслання Святого Духа. Спільною гарячою молитвою звернімося до Нього, як духа єдності, щоб Він просвітив, надітхнув і дав силу для нашого об'єднання і єдності у вірі в одній Церкві. Бо Святий Дух устами св. ап. Павла зазиває нас: «благаю вас, брати, ім'ям Господа нашого Ісуса Христа, щоб ви всі те саме говорили, щоб не було розколів поміж вами,

але щоб були поєднані в одному розумінні і одній думці!» (1 Кор 1,10).³²

Коли Сліпий писав це послання, він напевно це робив як патріярх, і не буде перебільшенням сказати, що ніхто серед українців на рідних землях і на поселеннях не мав більшого авторитету ніж він. Воістину він написав це послання як патріярх своєї Церкви і як етнарх всієї України.

Цей документ був написаний в останніх роках понтифікату папи Павла VI. Були і протести, а деякі церковники навіть гіршилися ним. Та всі ці голоси припинилися коли Кароль Войтила став папою Іваном-Павлом II. Він до нього мав велику пошану і нераз виявляв супроти нього словом і ділом свій подив і пошану.

Патріярх Йосиф відійшов у вічність 7-ого вересня 1984 і в своєму Заповіті він лишив нам своє екуменічне напуття:

Ставайте всі в обороні прав Української Католицької Церкви, але бороніть права Української Православної Церкви, так само жорстоко знищеної чужим насиллям! Бороніть також інші християнські і релігійні громади на українській землі, всі бо вони позбавлені основної свободи сумління і віровизнання та всі терплять за свою віру в Єдиного Бога!

Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати. Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячолітня культура! Нас єднає спільне змагання на самобутність рідної Церкви, за її Повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріярхат Української Церкви!...

Отож заповітую вам усім: Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь Український нарід і просіть Всемогучого Бога, щоб Він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю і наші змагання за церковне з'єдинення у здвигненні Патріярхату Української Церкви!³³

Еклезіологічні висновки

Безумовно від молодого Йосифа Сліпого до Патріярха відбувся поважний розвиток його богословської, екуменічної та еклезіологічної мислі. Від богослова неосхолястика і томіста, який зразу не сприймав повністю поняття колегіальності єпископського збору, постав основник новітньої еклезіології сопричастя, яку, на жаль, він не мав змоги і часу сформулювати.

³² Твори: 9: с. 264-266.

³³ Див. Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. Благовісник Патріярха). - Рік XVI-XX. - Кн. 1-4. - Кастельгандольфо біля Риму, 1980-84. (Далі – Завіщання). – с. 279.

Вся його праця від кінця Другого Ватиканського Собору в напрямі визнання помісности, синодального і патріяршого устрою нашої Церкви, ці його слова: “Будьте собою!” є неначе зачаттям тієї еклезіології, над якою доведеться працювати новообраному папі Франциску і всім екуменістам та богословам доброї волі без різниці віровизнання чи вони католики, православні, англікани, чи протестанти.

Випрацювання еклезіології сопричастя є викликом нашого і майбутнього покоління богословів.

Коли Спільна Міжнародна Комісія для Богословського Діялогу між Католицькою Церквою і Православною Церквою зібралася на свої наради у Белграді 2006 р., я передав тодішньому Президентові Папської Ради для Єдності Християн, Кардиналові Вальтерові Касперові, короткий *Меморандум* в англійській мові про *Місце Східних Церков у католицькому сопричасті й їхня роль в екуменічних починах Церкви*.³⁴ Це була моя певна ініціатива і крок знайти належне місце східним Церквам у майбутній відзисканій єдності.

Не буду тут повністю цитувати цього документу, та все ж хочу представити основні мої думки.

Основою цього є поняття *Помісна Церква*, і на жаль немає відповідника у жодній західній мові для українського прикметника *помісний* та іменника *помісність*. Навіть російська мова не знає цього слова в імениковому виді, а лише у прикметниковому. Латинський термін *Ecclesia Particularis* не передає його властивого значення, і тим менше німецький вислів *Teilkirche*. Цей німецький термін – *Teilkirche* – має, що так скажу, надто хірургічний характер, наче б помісна Церква є чимсь вирізаним зі вселенської Церкви, і не передає основного змісту помісности.

Joannes M. Hoesck, OSB, у своєму коментарі до декрету Другого Ватиканського Собору чітко пише, що “найпростіше – і найправильніше! - було б говорити про автономні Церкви”³⁵, однаке самі східні соборові Отці не наважилися під час собору вжити того вислову.

Щойно з оприлюдненням *Кодексу Канонів Східних Церкво (ККСЦ)* у 1992 р. серед католицьких богословів почали вживати вислів *Ecclesia sui iuris* – Церква свого права, що у грецькому варіанті саме означає *автономна Церква*.

У моєму Меморандумі я стараюся я довести, що поняття *помісна Церква* є однакове з поняттям автокефальна Церква, хоч я свідомий того, що католицькі богослови чи каноністи неначе бояться цього вислову.

³⁴ The Place of the Eastern Churches in the Catholic Communion and their Role in the Ecumenical Efforts of the Church.

³⁵ Див. *Joannes M. Hoesck, OSB: Kommentar zum Dekret über die katholischen Ostkirchen*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche (LThK)*, Herder, Freiburg – Basel – Wien 1966, Bd. 12, p. 367.

Основними є три ознаки *помісної*, чи – і не біймося цього терміну – *автокефальної Церкви*.

1) Вона повинна мати в собі мудрість і відвагу *бути собою*. Це означає, має бути вірною супроти свого передання і традиції (літургійної, догматичної, канонічної і духовної), з якої родилася і які прийняла ця Церква.

2) Ця Церква має бути відкритою і відчувати потребу ділитися своїми дарами з іншими Церквами, як рівно ж приймати дари інших Церков. В цьому саме полягає бути у *койнонії* – *in communion* – у *сопричасті* з іншими помісними Церквами.

3) Така Церква повинна визнавати й інші Церкви-Сестри такими як вони є. Це означає, приймати їхні традиції, закони, звичаї, а не накидувати їм свої.

Я переконаний, що Українська Греко-Католицька Церква має своє місце серед східних Церков, однак вона бажає бути у *сопричасті* з Римською Церквою, щобто ці Церкви мають стати автокефальними Церквами у католицькому *сопричасті*.

Це була б саме ця модель бажаної відновленої єдності у цілої Церкви. Такою могла би бути Київська Церква нового часу.

Сама українська Церква, як і інші помісні Церкви поодинокі цього не досягнуть. До цього повинні стреміти і мають цього бажати всі східні Церкви (православні й католицькі). Римська Церква, зі своєї сторони, повинна бути відкритою до такого *сопричастя*.

Це не є якась моя особиста думка. Ці думки і наміри є чітко висловлені у багатьох документах нашої Церкви від завершення Другого Ватиканського Собору. Це ми читаємо у різних місцях *Заповіту* Патріярха Йосифа.

Погляньмо хоч би на Екуменічну Концепцію УГКЦ, де під ч. Б 22 *Стосунки УГКЦ зі світовим православ'ям* читаємо:

22. Втішаючись духовними добрами, що впливають із єдності з Апостольським Престолом, УГКЦ разом із тим сумує з приводу втрати євхаристійного спілкування з Церквою-Матір'ю історичної Київської Церкви – Церквою Царгороду, Нового Риму. Відновлення такої єдності без утрати єдності з Апостольським Престолом залишається бажаною перспективою для УГКЦ. Цим буде відроджена давня традиція Київської Церкви, що була в єдності і з Римом, і з Царгородом.

А у своєму посланні з 13 квітня 2004 р. *Один Божий народ у краї на Київських пагорбах*, Блаженніший Любомир пише:

... Мислити про єдність Київської Церкви означає не відмовлятися від скарбу сопричастя з різними християнськими центрами, а навпаки – збагатити здобутками цього сопричастя сукупні духовні надбання Київської Церкви. Від цього збагатилися б не тільки конфесійні гілки Київської Церкви, а й її Сестри, помісні Церкви Сходу і Заходу. Крім того, це дало б можливість позбутися руйнівного для Церкви дроблення і втілити в життя сучасний еклезіальний принцип “єднання в багатоманітності”.³⁶

Не можемо поминути і *Лист Блаженнішого Любомира до Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Митрополита Володимира з 28 квітня 2008 р.*,³⁷ в якому Блаженніший Любомир вертається до того ж питання. Ще у 1990-их роках поняттям сопричасної Церкви займалася і Київська Студійна Група. Все це вказує, що наша Церква та її богослови займаються цим питанням. Щобільше, вона це відчуває своїм викликом, а стимул до того дав Патріярх Йосиф своєю діяльністю в останніх двох десятиліттях свого життя, закликаючи нас “бути собою”.

Є це і викликом для вселенської Церкви і її богословів 21-ого століття. Поняття сопричастя є частиною самопізнання Церкви як Таїнства в духовній єдності людини зі Святою Трійцею. Це відношення людини до Святої Трійці має два виміри: вертикальний – який виявляється у тому, що ця дійсність – це дар Божий, і горизонтальний – у співвідношенні вірних між собою. Отож, основним є те, що саме сопричастя – це дар Божий.³⁸ І нашим обов’язком є цей дар Божий вживати і його здійснювати та використовувати, обмінюючись ним з іншими помісними Церквами.

Сьогодні не буду тут широко розглядати це питання. Ціллю моєї презентації було представити екуменічну та еклезіологічну мисль Патріярха Йосифа, зокрема розвиток цієї мислі впродовж його життя. Патріярх Йосиф не випрацював і не сформулював свого новішого бачення Церкви, але він висловлював його у своїй праці і діях – він ним жив.

Думаю, що варто мені закінчити цей виклад призадумою.

Всі ми переживали історичні дні від 11-ого лютого 2013 р., коли Папа Бенедикт XVI сповістив всьому світові, що зрікається свого Петрового служіння і відходить на пенсію.

Це був великий прецедент в історії Церкви і вияв смиренности й покори, який викликав подив серед людей доброї волі.

³⁶ Див. Благовісник Верховного Архиепископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара, № 4, Київ 2004, с. 161.

³⁷ Див. Благовісник Верховного Архиепископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара, № 8, Київ 2008, с. 116-118.

³⁸ Див. Angelo Amato, SDB: L'ecclesiologia di comunione e la Lettera “Comunionis Notio”, Roma 2006, 2.

Одначе, ці події заставляють нас до пригадування саме над причиною, чому дійшло до того стану і чи не пора застановитися над розвитком еклезіології сопричастя: однієї Церкви, під проводом Петра – Єпископа Риму, саме у сопричасті з іншими помісними Церквами.

В першому тисячолітті так було. Єпископ Риму був і є *Протос*. Одначе, й інші помісні Церкви поставали, росли і розвивалися. На Сході творилися патріярхати. На Заході фактично залишився лише один Патріярх. Кожна помісна Церква жила Христовим євангелієм, творила свою традицію, духовість, устрій. В потребі, особливо коли грозили ересі і лженауки, єпископи збиралися на вселенські собори і доповняли науку вселенської Церкви.

До кризи доходило коли запанувала гріховність, жадоба влади, а надужиття були зі всіх сторін, як Заходу та Сходу.

Західна Церква прямувала до монархічного принципу і творила всіма засобами піраміду, яку очолює Римський єпископ. В історії ми були свідками насильств, надужиття, фальсифікацій (нпр. Псевдоізидорові Декретали, Даровизна (Донація) Константина і т. п.). Витворився і сотеріологічний ексклюзивізм зі сторони і Сходу та Заходу, і нажаль, розірвано єдність – сопричастя.

Були пошуки відновити єдність, одначе гріховність і жадоба влади перемагали зі всіх сторін. Унії не були сопричастям, їх на Заході сприймали радше як підчинення. Переважав той, хто мав силу – принцип наскрізь не-євангельський.

Дійшло до 1870-ого року, коли проголошено на Першому Ватиканському Соборі догму про непомильність Папи, але в тому участь Східних помісних Церков була майже неіснуюча.

Щойно Другий Ватиканський Собор заговорив і проголосив колегіальність Єпископського Збору. Завдяки екуменічному діалогу заговорено про соборність, синодальність, помісність Церков. Одначе пірамідальність в Церкві ще є наскрізь живою.

Останні події, що відбулися в Церкві заставляють до глибокої застанови і переосмислення. Перед новим папою Франциском, подібно як перед папою Іваном XXIII, стоїть завдання направити Церкву в напрямі сопричастя, служіння у симфонії інших помісних Церков, які спільно доповнятимуть, під проводом Петра, передання і спадщину Церкви.

До того діла повинні взятися всі християни, не лише католики. Це виклик усьому християнству – віднайти свою єдність у різnorodності, й тим відновити вірогідність Церкви.

Може настає час і скликання чергового Вселенського Собору, в якому візьмуть участь всі Церкви, що нині, нажаль, ще роз'єднані.

Від Другого Ватиканського Собору Церква іде в тому напрямі. У нашій Церкві цю нову сторінку відкрив Патріярх Йосиф, а завданням грядучих поколінь є це діло довершити.

Львів, 27 березня 2013 р.